

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים פליליים

ע"פ 5305/07

בפני: כבוד המשנה לנשיאה א' ריבלין
כבוד השופטת ע' ארבל
כבוד השופט נ' הנדל

המערער: האני חסון

נגד

המשיבה: מדינת ישראל

ערעור על הכרעת הדין של בית המשפט המחוזי בחיפה
מיום 29/04/2007 בתיק פ 2069/05 שניתן על ידי כבוד
השופטים א' שיף, י' דר, ח' הורוביץ

תאריך הישיבה: כ"ו בשבט התש"ע (10.2.2010)

בשם המערער: עו"ד מיכאל כרמל

בשם המשיבה: עו"ד יאיר חמודות

פסק-דין

השופט נ' הנדל:

1. מונח בפנינו ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בחיפה בת"פ 2069/05 (סגן הנשיא י' דר והשופטים א' שיף וח' הורוביץ), אשר הרשיע את המערער בביצוע רצח בכוונה תחילה, קשירת קשר לביצוע פשע וחטיפה לשם רצח – עבירות לפי סעיפים 300(א)(2), 499(א)(1), 369 ו-372 לחוק העונשין התשל"ז-1977 – וגזר עליו מאסר עולם. יוער כבר עתה כי העבירות בוצעו על רקע "חילול כבוד המשפחה". הערעור מופנה נגד הכרעת הדין.

2. המערער הוא דודה של המנוחה, ילידת 1983. מכתב האישום עולה כי בתאריך 22.10.2005 קשר המערער יחד עם אביה ודודה של המנוחה (להלן 'האב והדוד') קשר להמית את המנוחה ממניעים של "כבוד המשפחה". זאת, בצילם של חשדות משפחתיים כי המנוחה, בת העדה הדרוזית, מנהלת קשר רומנטי עם צעיר מוסלמי. המערער, האב והדוד החליטו להביא את המנוחה במרמה לבית קברות בשעות הערב במטרה להמיתה. לפי המוסכם, היה על המערער להביא את המנוחה ברכבו לבית הקברות הסמוך לצומת אבלים ולפגוש שם באב ובדוד. על מנת לפתות את המנוחה להיפגש עמו, הבטיח לה המערער שימסור לידיה חבילה המיועדת עבורה. יצוין כי החבילה האמורה – אשר הכילה 500 גרם מטעם אמה של המנוחה, כסף לו הייתה המנוחה זקוקה – הועברה על ידי המערער לאב טרם המפגש עמה. בשעה 21:30 לערך פגש המערער במנוחה והביאה במרמה לבית הקברות, מקום בו המתינו לה האב והדוד. על פי העובדות המפורטות בכתב האישום תקפו השלושה את המנוחה, הכו אותה בראשה והסיעוה, תוך שהם מוסיפים לתקפה ולחנוק אותה, למטע זיתים סמוך – שם כרכו חבל סביב צווארה ותלו אותה על ענף עץ זית. כך נרצחה המנוחה.

להשלמת התמונה העובדתית יצוין כי המנוחה פנתה מספר פעמים למשטרה בעקבות חששותיה מפני בני משפחתה, לרבות 20 ימים לפני מועד הרצח. בתאריך 2.10.2005 התייצבה המנוחה, לאחר שהוכתה, בתחנת המשטרה בשרעם לצורך הגשת תלונה נגד בני משפחתה, אך במהלך מסירת ההודעה חזרה בה מדבריה בשל חששותיה מפני קרוביה. כפי שמסרה: "אני מעוניינת להגיש תלונה נגד רפיק נג'יב חסון שהוא דוד שלי וגם נגד האני סלמאן חסון שהוא גם דוד שלי... אני מתקנת את עצמי ולא מעוניינת להגיש תלונה נגד אף אחד כי אני לא רוצה להסתבך עם המשפחה שלי ובמיוחד דודים שלי כי הם פרימיטיביים ועלולים לסכן את חיי במידה והם ידעו שאני הגשתי תלונה נגדם, אז אני מבקשת לא לרשום כלום". על פי מזכר שנערך בתחנת המשטרה, הייתה המנוחה נחושה בדעתה לעזוב את התחנה חרף הסיכונים הכרוכים בכך ואשר הוסברו לה. עוד צוין כי המנוחה לא הייתה מעוניינת לבדוק אפשרות העברתה למקלט לנערות במצוקה או כל סיוע אחר.

בית המשפט המחוזי הביע בהכרעת הדין את התרשמותו השלילית מהמערער והדגיש שאין ליתן אמון בדבריו, "שאינם משקפים קו אחיד אלא תזזיתיות" (עמוד 22 להכרעת הדין). נקבע כי פעולות המערער טרם הרצח, במהלכו ולאחריו, יחד עם שקריו, מצביעים מיניה וביה על היותו שותף מלא בביצוע הרצח. באי התערבותו של

המערער בנעשה לשם מניעת הרצח יש משום חיזוק למסקנה זו. גם אם המערער בפועל לא חנק את המנוחה בשתי ידיו, עדיין יש לראות בו מבצע בצוותא. זאת, לנוכח התיאום המלא והמוחלט בין המערער לבין אביה של המנוחה באשר להבאת המנוחה לבית הקברות לשם רציחתה; הבאתו את הקורבן למקום הרצח השומם והחשוך בשעת לילה מאוחרת; נוכחותו שלא במקרה בעת המעשה; והסעתו את המבצע העיקרי והקורבן כדי "להיפטר" מגופת המנוחה. הובהר, כי למערער הייתה שליטה על התפתחות הרצח והשלמתו ושלכך נודעת משמעות לביסוס המסקנה בדבר היותו שותף בביצוע העבירה ולא מסייע. עוד נקבע בהכרעת הדין כי הוכחו יסודותיהן של עבירות החטיפה וקשירת הקשר לביצוע פשע. בכך נדחתה הטענה לפיה משהואשם המערער ברצח, אין מקום להאשימו בעבירות נוספות. יצוין כי קביעותיו של בית משפט קמא התבססו, בין היתר, על הודאתו המפורשת של המערער – אשר ניתנה מרצון חופשי – בקשירת קשר עם אביה של המנוחה (אם כי לא כדי לגרום למותה) וכן בהסתמך על פלטי שיחות ממכשירי הטלפון הנייד של המערער, האב והמנוחה.

3. לטענת המערער, שגה בית המשפט המחוזי בהרשיעו בעבירת הרצח הואיל ולא הוצגה כל ראיה המעידה שנקט פעולה אקטיבית "פיזית" להמית את המנוחה או שמטרת הקשר אליו חבר הייתה להמיתה ולא אך לחבול בה. לשיטתו, מסקנת בית המשפט המחוזי לפיה הביא את המנוחה למקום הרצח בידעו כי היא עתידה למות – אין לה על מה להישען. משלא הוכח כי השתתף באופן פעיל וממשי בהמתה, גורס המערער, נותר למצער ספק סביר. יתרה מכך, לא די בנוכחותו של המערער בזירת הרצח בעת שזה התרחש, הגם שזו נותרה בלא הסבר, כדי להרשיעו כמבצע בצוותא של עבירת הרצח. לחלופין, נטען כי היה על בית המשפט המחוזי להרשיעו בעבירת הריגה או בסיוע לרצח, נוכח אדישותו כלפי האפשרות שהמנוחה תיחבל קשות. הודגש שיש ליתן משקל של ממש לעובדה שכבישת גרסתו של המערער, כמו גם הדרך שבה התנהל בפני בית המשפט המחוזי, נובעות מרצונו להגן על בני משפחתו. לכך, הוא סבור, נודעת משמעות אף באשר לקביעות בדבר מהימנותו. עוד נטען שלא היה מקום לאמץ את החלק המפליל בהודאותיו של המערער במשטרה. המערער העלה בפנינו אף טענת אפליה, במסגרתה צוין כי דודה האחר של המנוחה המעורב בפרשה – רפיק בן נגיב חסון (להלן 'הדוד רפיק') – נשלח במסגרת הסדר טיעון לשלוש שנות מאסר בפועל בגין עבירה של תקיפה חבלנית בנסיבות מחמירות, בעוד הוא נשלח למאסר עולם. יובהר כי התנהל משפט אחד נגד המערער ומשפט אחר נגד הדוד והאב. האב הורשע ברצח ונגזר עליו מאסר עולם.

מהעבר האחר, סומכת המשיבה ידיה על פסק דינו של בית המשפט המחוזי וקוראת לדחות את הערעור. המערער היה נוכח במהלך הרצח, על מקטעיו השונים וכן ישנן ראיות המעידות על החשש שהביעה המנוחה מפניו, לרבות ההודעה האמורה במשטרה 20 ימים עובר לרצח.

ד"ר

4. ניתן להציג את הסוגיה המרכזית העומדת בלב המחלוקת בין הצדדים באופן הבא: מדוע נהג המערער כפי שנהג? רוצה לומר, האם היה המערער מודע מראש לתכנון לרצוח את המנוחה, או שמא הביא אותה לזירת הרצח מבלי לדעת מה עתיד להתחולל בה? בהקשר זה, יש לשים את הדגש על מחשבתו הפלילית של המערער. ההכרעה בעניין זה תבהיר האם יש לסווג את המערער כמבצע בצוותא אם לאו. השאלה בתיק זה, אפוא, הינה בעיקרה עובדתית ולא משפטית. המחלוקת העובדתית נסבה סביב השאלה לעיל – דהיינו, מה ההסבר להתנהגות המערער.

לשם הרשעתו של אדם כמבצע בצוותא של עבירת רצח, אין צורך שיבצע את מעשה האלימות כמו ידיו. המונח 'מבצע בצוותא' בודק את התנהגות היחיד כחלק מקבוצה, הן מבחינת מעשיו והן לנוכח כוונותיו. כפי שנפסק בעניין זקן (ע"פ 6368/09 מתן זקן נ' מדינת ישראל וע"פ 6845/09 מורן חן ונחמן חן נ' מדינת ישראל (12.7.2010):

"הדין בודק שני כללים מנחים מצטברים לייחוס אחריות פלילית באמצעות דוקטרינת הביצוע בצוותא: ראשית, המבצעים בצוותא שימשו כגוף אחד לביצוע העבירה. שנית, תרומת כל אחד מהמבצעים לביצוע העבירה פנימית לעבירה עצמה. (וראו ש"ז פלר, יסודות בדיני עונשין, ב 202 (1987); ע"פ 4389/93 מרדכי נ' מדינת ישראל, פ"ד נ(3) 239, 250-251; ע"פ 1160/09 אזולאי נ' מדינת ישראל (19.10.09); ע"פ 1632/95 משולם נ' מדינת ישראל, פ"ד מט(5) 534, 555-554)."

הלכה היא כי מצב בו מספר בני אדם חוברים לביצועה של עבירה ולכל אחד מהם "תפקיד" בביצוע – נושא כל אחד מהם באחריות לביצועה כמבצע בצוותא, ואין נפקא מינה מהו "אופי התפקיד" אותו מילא בביצועה של העבירה (והשוו: ע"פ 4380/08 סעסע נ' מדינת ישראל (8.4.2010)). אחריות נאשם כמבצע בצוותא איננה מצריכה ביצוע של כל רכיבי ההתנהגות הנדרשת להרשעה בעבירה שיוחסה לו ברובד העובדתית. די בכך שהיה חלק מהקבוצה הפלילית ומהתכנון המקורי. למבצעים בצוותא ייחשבו גם מי שלא ביצעו "ממש" את העבירה ובתנאי שהעבירה הייתה חלק מקשר

שקשרו (וראו לעניין זה ע"פ 3601/01 זגורי נ' מדינת ישראל, פ"ד נו (4) 401 (2002); ע"פ 5279/01 אלכסי נ' מדינת ישראל (לא פורסם, 24.7.2002)).

לנוכח טענת הסנגור כי ניתן להרשיע את מרשו בעבירת סיוע בלבד, יש לזכור כי מבחן השליטה הוא המכריע בהבחנה בין מבצע בצוותא לבין מסייע (ראו ע"פ 9716/02 רימאוי נ' מדינת ישראל (15.2.2010)). משכך, ראוי לבדוק האם המערער היה 'בעל תפקיד' באירוע, האם הייתה מסורה לידיו "השליטה הפונקציונלית-מהותית, יחד עם המבצעים בצוותא האחרים, על העשייה העבריינית" והאם היווה "חלק מההחלטה המשותפת לביצוע העבירה... יד אחת השולטת על הביצוע" (ראו ע"פ 2796/95 פלוני נ' מדינת ישראל, פ"ד נא (3) 388, 403 (1997)).

5. במעבר מההלכות המשפטיות הכלליות ליישומן במקרה הקונקרטי, יצוין כי לא הוצגה ראיה ישירה שבכוחה להוכיח כי המערער נטל חלק בתכנון הרצח. המערער אינו מודה בכך ואין עדות על כך מטעם שני המעורבים האחרים – אביה של המנוחה והדוד רפיק. כפי שצוין, כדי להרשיע את המערער כמבצע בצוותא בעבירות החטיפה והרצח, על התביעה להוכיח מעל לכל ספק סביר שמתקיימת אצלו הכוונה הנדרשת. הזרקור מופנה לעבר הכוונה הפלילית הואיל והתנהגות המערער, כשלעצמה, מציבה אותו בלב החלק הפנימי של העשייה: הוא היה נוכח בכל שלבי הרצח והחטיפה; הביא את המנוחה לבית הקברות; והסיע אותה מבית הקברות למקום בו נתלתה על עץ. ככזה, הוא חלק אינטגרלי ומהותי מהגוף המבצע. בחלקו הראשון של האירוע – הסעת המנוחה לבית הקברות לאחר שיצר כלפיה מצג שווא – המערער היה היחיד בזירה.

היעדר ראיה ישירה לקיומו של מרכיב הכוונה אצל המערער מחייב את בית המשפט לשקול את התמונה הנסיבתית בכללותה. אומנם, האקטוס ריאוס והמנס ריאה הינם שני יסודות נפרדים. ברם, הראשון יכול ללמד על השני.

מהחומר עולה כי המנוחה הייתה קורבן למעשה אלימות ואף חששה לחייה סמוך למקרה הרצח. חששות אלה הופנו כלפי קרובי משפחתה. על רקע זה, יש לשאול – מנקודת מבטו של המערער בעת ביצוע המעשים – לשם מה נדרשה המנוחה להגיע לבית קברות בשעת לילה, כאשר ממתנינים לה שם אביה ודודה? האם יכול היה המערער להניח שמטרת הפגישה הייתה תמימה? הלא גם הוא הבין שכדי להסיעה ברכב עליו לטוות בדיה שתפתה את המנוחה לבוא עמו. זאת ועוד, המערער – על פי עדותו – היה עד לאלימות הקשה שהפנו האב והדוד רפיק כלפי המנוחה, ובכללה פעולות חניקה שהובילו למותה. האם התנגד לכך? האם השמיע קול מחאה? בית המשפט המחוזי דחה

את גרסתו של המערער, לפיה התנגד לנעשה. הימצאותו של המערער במקום ובזמן שבהם בוצעה העבירה מדברת בעד עצמה והיא כאמור נטולת הסבר על פי הקו שהציג. יתרה מכך, אין כל היגיון או הסבר לתגובת המערער – או למען הדיוק, לאי תגובתו – אם אכן הופתע, כפי שטען, מהמתרחש. גם אם המערער צפה שהמנוחה תיחבל לכל היותר, הרי שגם אז היה עליו להבין כי דרגת האלימות עלתה שלב מהרגע בו החלו פעולות החניקה. אם לא די ב'מחדלי' המערער, כיצד ניתן יהא להסביר את מעשיו? המערער טוען כי 'זרם' עם הנעשה, אף שהכול היה עבורו בגדר הפתעה. בפועל, הוא – הוא שהסיע את המנוחה לכל אורכו של האירוע – סמוך לפני התרחשותו, במהלכו ולאחר מכן, עת העביר גופתה לתלייה. לא ניתן להתעלם מכך שמדובר במעשה רצח אכזרי ביותר.

מעשה נוסף של המערער, המחזק את המסקנה שהלה היה שותף מלא לביצוע הרצח, הוא שיחותיו עם אחיו סעד, אבי המנוחה, ביום האירוע. זאת, על רקע טענת המערער, לפיה בתקופה הרלוונטית: "סעד לא התקשר אליי בכלל ולא דיברתי איתו על זה בכלל" (ת/17, גיליון 16, שורה 1). בהכרעת הדין הציג בית המשפט המחוזי טבלה מסכמת המפרטת את השיחות שנערכו בין המערער, האב והמנוחה. מהפירוט עולה כי בין השלושה התקיימו שיחות רבות באופן תכוף ורציף. מעיון בטבלה למד בית המשפט המחוזי שני דברים:

"ראשית, את המבנה: כמעט אחרי כל שיחה של סעד לנאשם, מתקשר הנאשם למנוחה. כמעט אחרי כל שיחה של המנוחה לנאשם, הוא מתקשר לסעד. לאחר שסעד מתקשר לנאשם, הנאשם מתקשר למנוחה וחוזר ומתקשר לסעד. שנית, משך השיחות בין הנאשם לבין סעד בטבלה הוא 3,806 שניות, שהן למעלה מ-63 דקות, כלומר – יותר משעה. צמידות השיחות זו לזו ומשכן מצביעים על תכנון ועל תיאום הדוק" (ראו עמוד 24 להכרעת הדין).

הקשר ההדוק בין המערער לבין אחיו, אבי המנוחה, ביחס למנוחה בולט לעין. קשר כגון דא מחזק את היסוד להוכחת עבירת קשירת הקשר. לנוכח השתלשלות האירועים ומעורבותו של המערער עוד בטרם המפגש בינו לבין המנוחה ועד לאחר רציחתה – קשה לקבל את טענת המערער כי הקשר מוגבל ואינו כולל את מלוא ההתרחשויות בפועל.

ראיה נוספת לטיבם של המעשים המיוחסים למערער עולה מ'עדות' המנוחה: מתברר כי המנוחה השאירה את מכשיר הטלפון הנייד שלה פתוח במצב רמקול, כך

שמעברו השני של הקו האזינו למתרחש בן זוגה המוסלמי (להלן 'רבאח') וחברו מוסטפא. מהעדויות מסתמן כי הדבר נבע מחששותיה של המנוחה מפני המפגש עם המערער. רבאח העיד כי שמע את המנוחה אומרת למערער: "מה יש לך להביא אותי לכאן לבית קברות אני מפחדת תצא מפה..." (נ/19). בהודעתו מסר מוסטפא כי המנוחה אמרה: "מה אתה לוקח אותי לבית הקברות? ואחרי שתיים או שלוש שניות שמעתי את סמאר צועקת 'דוד רפיק מה אתם הורגים אותי מה זה' (נ/12א). אומנם, המנוחה מזכירה את דודה רפיק בשם ולא את המערער – ולכך אתייחס בהמשך. אולם, די לומר כי אין חולק שהמערער היה נוכח ושעולה מהדברים כי האלימות הקשה החלה מייד עם הגעת המנוחה לבית הקברות. נתון זה מחזק את המסקנה כי הכול הלך לפי התוכנית וכי לא הונח כל בסיס לכך שהמערער לא נטל בה חלק מרכזי. דברי המנוחה "מה אתם הורגים אותי מה זה" – נבואה מרה שהתגשמה – מהווים ראיה לכך שהיא קלטה את המתרחש, תוך שימוש בלשון רבים.

התמונה המצטיירת זועקת להסבר מטעם המערער מדוע נהג כפי שנהג. ניתן להמשיל את התשתית לחומה איתנה המורכבת מנדבכים שונים. אל מול החומה ניצבת התרשמותו השלילית ביותר של בית המשפט מהמערער וממהימנותו. מסקנה זו נובעת לא רק מהתרשמות ישירה מהמערער (רכיב סובייקטיבי), אלא אף מהסתירות הרבות שאפיינו את עדויותיו (רכיב אובייקטיבי). כפי שכתב בית המשפט המחוזי בהכרעת דינו:

"דרכו של הנאשם (המערער) מתחילת חקירותיו ועד סיום שמיעת עדותו, היא דרך של זיג זג, שקשה למצוא בה הגיון ואין בה אמינות... את פרשת הזיג-זג הבלתי פוסק צריך להשלים בהפניה לסתירות הפנימיות הגסות המופיעות בעדותו בבית המשפט, להתכחשויות, לטענות בדבר זיכרון ולדברים נוספים... גרסת הנאשם (המערער) בבית המשפט, לפיה כלל לא הביא את המנוחה לבית הקברות אלא לצומת שפרעם, שם ירדה מהמכונית והוא אינו יודע מי פגש אותה שם, מצטרפת לשורת שקרים בניסיון להרחיק עצמו משותפותו ברצח... לא ניתן לייחס שמץ של מהימנות לדברים שאומר הנאשם (המערער), שאינם משקפים קו אחיד אלא תזזיתיות" (ראו עמודים 19, 21-22 להכרעת הדין בהתאמה).

עדותו של המערער בפני בית המשפט המחוזי אכן מעלה תמיהות רבות, בעיקר לנוכח הכחשותיו במקומות בהם לא סביר היה שיכחיש. בכך יש להצביע על אותות של "אי אמת": המערער חזר באופן עקבי ונהיר בהודעותיו השונות על מודעותו לשמועות

אודות המנוחה (וראו למשל ת/ג7, שם העיד באשר לשמועות לאחר שנודע לו כי הפרקליטות מסרבת לחתום עמו על הסכם עד מדינה). כל שכן זהו המצב עת פרשו השמועות כנפיים ויצאו את גבולות התא המשפחתי. גם המנוחה הביעה חשש מפני המערער ויתר בני משפחה בעטיה של התנגדותם לקשר הזוגי שניהלה עם רבאח. ברם, משנשאל המערער על ידי בית המשפט המחוזי האם "זה נכון שהמשפחה לא הייתה מרוצה מההתנהגות שלה?" השיב "לא יודע" (ראו עמוד 262 לפרוטוקול הדיון). כשעומת עם גרסתו במסגרת החקירה במשטרה בדבר ה"פדיחות" שהסבה המנוחה למשפחה, הוסיף לעמוד במריו ואמר: "לא זוכר. לא היה דבר כזה". זאת ועוד, המערער הכחיש באופן גורף ונחרץ את עצירת מכוניתו בבית הקברות וטען כי כלל לא נכח שם (ראו עמוד 270 לפרוטוקול). זאת, בניגוד להודאתו בכך במהלך חקירתו במשטרה, לרבות במסגרת השחזור המצולם בו הוא נראה מכוון את רמ"ח תשואל (ת/16). לכך יש להוסיף גם את עדויותיהם של רבאח ומוסטפא לעניין דברי המנוחה שנקלטו באוזניהם. אם לא די בכך, משנשאל המערער אם דיבר עם אבי המנוחה ביום הרצח, השיב על כך בשלילה רבתי – גם כאשר עומת עם ממצאי פלט השיחות המעידים ששוחח עם האב 13 פעמים באותו היום (ראו עמוד 269 לפרוטוקול). מנגד, הודה המערער בתשואל כי האב ידע שהוא נמצא עם המנוחה בבית הקברות שכן דיבר עמו ביום שבת (ת/214). במקום אחר, טען המערער באשר לתלייתה של המנוחה על העץ כי הוא "לא יודע על זה כלום". זאת, שעה שבמסגרת השחזור הצביע על העץ עליו נתלתה המנוחה ואמר במפורש כי האב תלה את בתו שם (ראו עמוד 270 לפרוטוקול). המערער הוסיף להתעקש שלא אמר את הדברים למרות שצולם כאמור במסגרת השחזור כשהוא אומרם.

6. ניתן לסכם את המארג הראייתי ומשמעותיותו באשר לשאלה השנויה במחלוקת בין הצדדים כדלקמן: המערער נכח במקום ביצוע העבירה מתחילתה ועד סופה. הוא "נידב" את רכבו לשם ביצועה, שיתף פעולה ביצירת הקשר עם המנוחה וניצל את האמון שנתנה בו. אכן, כפי שנקבע על ידי בית המשפט המחוזי כממצא עובדתי, הוא לא נקף אצבע למניעת הרצח. נהפוך הוא. המערער תיאם עם האב להביא את המנוחה לבית הקברות כדי שזו תפגוש בו. לשם כך, רקח מזימה שתכליתה הכנסת המנוחה לרכבו. הנסיעה לבית הקברות לא נעשתה על דעתה של המנוחה, אלא הייתה פרי המצג שנחזה בפניה עת נכנסה למכונית. ממצאים אלה מבוססים היטב בתשתית הראייתית האיתנה שהונחה בפני בית המשפט המחוזי.

המנוחה נרצחה לאחר ש"הוזהרה" באשר להשלכות העלולות להיות להמשך יחסיה עם רבאח. משלא נכנעה ובהיעדר נכונות מצד משפחתה לכבד את רצונה – נחרץ גורלה. לא בכדי נבחר בית הקברות לשמש כזירת הרצח. נדרש מקום חשוך, מבודד

ושומם. המערער הביא את המנוחה למקום המפגש. הוא נכח בזמן ביצוע הרצח וצפה בו. נוכחותו זו לא הייתה מקרית. היא תוכננה ותואמה מראש עם האב, כפי שמעיד על כך פלט השיחות. נוכחותו במקום בנסיבות שכאלה נבעה משותפותו לדבר עבירה (ראו ע"פ 6202/95 פלוני נ' מדינת ישראל, פ"ד מט (5) 685). היא הייתה "משולבת בתרומה כלשהי לקידום מעשה העבירה" ואף במחשבה הפלילית לקדם את המעשה ולחזק את ידי העושים, כל שכן להקל עליהם לבצע את העבירה (ראו ע"פ 4273/05 סיאח נ' מדינת ישראל (5.12.2005) – להלן 'עניין סיאח').

המערער, למצער, עמד לרשותו של האב הן לפני הרצח, הן במהלכו ואף בסופו. בעוד האב חונק את המנוחה, ביצע המערער את חלקו בתוכנית כפי שנדרש ממנו. הוא החל בנסיעה לכיוון מקום התלייה. בהמשך, מילט את שותפיו לפשע מהמקום והשיבם בבטחה חזרה לבתייהם. מעשיו אלה מלמדים על נטילת חלק פעיל בהוצאת התוכנית העבריינית לפועל. המערער הוא חלק מהמעגל הפנימי של ביצוע העבירה.

המערער לא הצליח להצביע על הסבר הגיוני לנוכחותו במקום ולתרומתו למהלך האירוע. גרסתו הייתה רווית שקרים וסתירות. הוא היה מודע למניע לרצח, לתכנון לבצעו ואף לא ניסה למנוע את הרצח בשום שלב. הוא תרם תרומה ממשית לסיפור המעשה. נסיבות אלה מוליכות למסקנה שהרצח נעשה על דעתו של המערער (ראו והשוו עניין סיאח). המדינה הרימה את נטל ההוכחה בנקודה זו. בכך נוצרה הנחה מוצקה שבהיגיון לחובת המערער, שכדי לסתור אותה עליו להביא ראיות או לספק הסבר שיביא להפרכתה (ע"פ 384/80 מדינת ישראל נ' בן ברוך, פ"ד לה (1) 589).

עדותו של המערער מסתכמת בסופו של יום בהיעדר גרסה. הכרעתו של בית המשפט המחוזי אינה מבוססת אך ורק על גרסתו של המערער בשלב בו בחר להודות במרכיבים עובדתיים מסוימים של חלק מן העבירות ועל כך שלא יכול היה לספק הסברים. במצב דברים זה – וכאשר הנסיבות המפלילות המוסקות מהראיות הנסיבתיות הנכבדות בעלות משקל ראוי – מתמלאת מכסת הראיה הנדרשת לביסוס אשמתו עד תום (ראו ע"פ 6202/95 לעיל).

המערער לא השתתף באופן מקרי באירוע. נוכחותו בזירת הרצח לא הייתה סתמית. הוא לא רק הכיר היטב את כל המעורבים, אלא עסקינן בתוכנית שבוצעה בצוותא על ידי קרובי משפחה. ראוי לחדד את הנקודה. אין לסווג את המערער כמבצע בצוותא רק מפני שנכח במקום וחיזק את ידי המבצעים "בפועל". הצגת המערער כמי

שאך נכח בזירת הרצח בעת התרחשותו תחטא לתמונה העובדתית: הוא היווה חוליה חשובה בשרשרת המעשים שהובילו למותה של המנוחה. הוא טמן לה מלכודת. משנפלה בפח, הסיעה לעבר מקום בו ניתן יהא להמיתה. שני אנשים שונים, לפחות, ניסו לחנוק את המנוחה – והמערער עמד מנגד. משהסתיימו פעולות החנק שימש נהג לאחיו ולגיסו וסייע בהעברת הגופה למקום התלייה. אין כל קשר בין טענתו של המערער כי היה אך צופה תמים שנקלע למקום לבין מעשיו בפועל.

נדמה כי קבלת עמדת המערער תדרוש המצאת תשתית ראייתית שאינה בנמצא או מתן משקל מכריע לספק גרידא להבדיל מקיומו של ספק סביר. הנטל להוכחת האשמה רובץ על שכמה של התביעה מתחילת המשפט ועד לסופו. שקריו של המערער, כשלעצמם, אינם מבססים את הרשעתו. כאן, כוחן המצטבר של הנסיבות ביחס למעשי המערער, חלקו המרכזי באירוע מתחילתו ועד לסופו, מה שעשה ומה שלא מנע, היגיון הדברים ומעשיו על פי הידוע לו – כל אלה מובילים למסקנה כי ידו של המערער במעל. אומנם, נותר ספק סביר בדבר השתתפותו הפיזית של המערער במהלומות שהונחתו על המנוחה. ברם, לנוכח ההתנהגות הפלילית של המערער כדי לקדם את הקשר שקשר – צדק בית המשפט המחוזי בקבעו שהוא אחראי הן לחטיפה והן לעבירת הרצח.

התשובה לשאלה מדוע נהג המערער כפי שנהג היא מפני שידע את אשר ידע – המטרה היא לשים קץ לחיי אחייניתו על מנת לשמור על "כבוד המשפחה".

7. המערער טוען לאפליה בינו לבין הדוד רפיק, הואיל ורפיק נשלח במסגרת הסדר טיעון לשלוש שנות מאסר בפועל בגין עבירה של תקיפה חבלנית בנסיבות מחמירות. זאת, הגם שהמנוחה הזכירה את שמו של רפיק בעת ביצוע הרצח בהקשר של נקיטת אלימות: "דוד רפיק מה אתם הורגים אותי מה זה" וגם "דוד שלי רפיק רצח אותי או רוצה לרצוח אותי" (ראו נ/12א ונ/19). משכך, טוען הסנגור כי דווקא רפיק הוא שגילה מעורבות פעילה יותר ברצח. אכן, עילת האפליה הפסולה הכתה שורש בשיטתנו המשפטית ועיקרון האחידות הוא מהיכין והבועז של המשפט. כך בכלל וכך בפרט במשפט הפלילי, בכל הקשור להעמדה לדין ולענישה. עיקרון זה נגזר מעיקרון השוויון ותמציתו היא כי "על מצבים דומים מבחינת אופי העבירות ונסיבות אישיות של נאשמים ראוי להחיל, במידת האפשר, שיקולי ענישה דומים" (ראו ע"פ 9792/06 חמוד נ' מדינת ישראל (1.4.07)). לצד האמור, בהתקיים הבדלים של ממש בין מעורבים שונים בפרשה, אין בתוצאות משפטיות שונות משום פגיעה בשוויון. בכל מקרה, עיקרון השוויון אינו מוחלט וניתן לסטות ממנו מטעמים של צדק ואינטרס ציבורי (ראו

ע"פ 9792/06, 10073/06 א חמוד נ' מדינת ישראל (1.4.07); דנ"פ 1109/02 שושני נ' מדינת ישראל (12.2.02).

אודה כי הפער בין העונש שנגזר על הדוד רפיק לבין זה שהושת על המערער מעורר אי נוחות. יצוין כי אף האב נידון לעונש מאסר עולם. המדינה הבהירה כי הגיעה להסדר טיעון עם רפיק ונימקה זאת בשוני הקיים בין החומר הראייתי שבאמתחתה ביחס לדוד רפיק לעומת זה שאודות המערער. יש ליתן משקל לתשובה זו. התביעה הכללית רשאית להגיע לתוצאות שונות לגבי שני נאשמים המעורבים באותה פרשה, לאחר שבחנה את סיכויי ההרשעה של השניים. בל נשכח כי המשפט הפלילי דורש שדינו של כל נאשם יוכרע על פי התשתית הראייתית העומדת נגדו. אכן, המנוחה הזכירה את הדוד רפיק בצורה מפלילה בשיחה שנקלטה בבית הקברות בזמן האירוע. בשל כך נוצרה התחושה שאין זה מוצדק כי הדוד רפיק ישלח למאסר בפועל בן שלוש שנים בלבד ואילו המערער ירצה מאסר עולם. ברם, המשפט אינו מתנהל רק על פי תחושה. יש לבסס את ההרשעה על הראיות. עולה שהתביעה הגיעה למסקנה שאין באמרות שלעיל כשלעצמן להביא להרשעת רפיק בעבירת רצח. לאמור, עמדת התביעה היא שהתשתית העובדתית נגד המערער איתנה יותר מאשר זו של רפיק. ויוער, התשתית נגד המערער כוללת ראיות נוספות מעדים שונים, לרבות המערער עצמו. האחרון העיד כי רפיק "היה נוכח אבל הוא לא רצח אותה... בא אלינו למטע זיתים... לא התקרב בכלל בכלל..." וכשנשאל "לא עזר לסעד? לא לא לא" (ת/ד, בעמ' 2, 9). המערער לא הפליל את רפיק. אמרת המנוחה קבילה, אך בשל העובדה המצערת כי היא אינה יכולה להעיד – האמרה נטולת הקשר ולא ניתן להעמידה לבדיקה.

ועדיין, נדמה כי ההסבר אינו מספק באופן מלא. התשובה שניתנה על ידי התביעה נכונה מבחינה פורמאלית. שני אנשים חשודים ברצח. הראיות נגד הראשון חזקות ביותר, בניגוד למצבו של השני. בדוגמא כגון דא יהא מוצדק למצות את הדין עם האחד ולשקול אפשרויות אחרות לגבי השני, לרבות עריכת הסדר טיעון עמו. ברם, עדיין יש לשאול האם זה המצב הראוי בעניינם של רפיק והמערער. גם אם נניח שהתשובה לשאלה זו תהא בשלילה – אין לתקן עוול בעוול. רוצה לומר, משהגעתי למסקנה כי המערער היה מעורב כמבצע בצוותא ברציחתה של המנוחה, ראוי שיוכתם בעבירה חמורה ובעונש המאסר שבצדה. אין לפטור אותו מלשאת בהשלכותיהם של מעשיו האכזריים. זאת, גם אם היה מקום למצות את הדין או את בירור הדין עם רפיק והדבר לא נעשה. הדבר נכון במיוחד עת עסקינן בעבירות כה חמורות עד כי האינטרס הציבורי מחייב שהמבצע, לרבות המבצע בצוותא, יועמד לדין ויינתן פסק דין על פי הראיות. אף אין מקום במקרה זה להקל במידת מה בעונשו של המערער, חרף טענתו.

הסיבה לכך טמונה בעובדה שמדובר בעונש חובה של מאסר עולם שאינו מסור לשיקול דעתו של בית המשפט.

8. ושוב, מקרה בלתי נתפש של רצח בשם "כבוד המשפחה". על פי הערכות ארגון ה-UNPFA (United Nations Population Fund) , גובה הנגע למעלה מ-5,000 קורבנות מדי שנה ברחבי העולם ("A Human Rights and Health Priority", UNPFA). (Retrieved 2007-08-15). לנוכח ממדי התופעה – וכמובן גם אירוע אחד הוא יותר מדי – ראוי יהא לייחד עתה מספר מילים בנושא. ברצח בשם כבוד המשפחה אין כבוד ואין משפחה. המאפיין שישנו ברצח מסוג זה - ונדמה כי הוא סמוי מן העין במידת מה – הוא שקהל היעד שלו הוא בעיקר נשים. רוצה לומר, הפגיעה אינה בכבוד, אינה במשפחה, אך כן באישה.

הספרות התייחסה לממד זה של התופעה. במאמרה, "הפוליטיקה של הכבוד: הפטריארכיה, המדינה ורצח נשים בשם כבוד המשפחה" (מין מגדר ופוליטיקה, סדרת קו אדום, הוצאת הקיבוץ המאוחד 1999 (בעריכת ד' יזרעאלי)) מזכירה ד"ר מנאר חסן את "הנדירות של רצח גברים בשל כבוד המשפחה (קרסל 1981)". אכן, אקט מיני בין גבר לבין אישה הגורם לחילול כבוד המשפחה אמור להציב, על פי אותו היגיון מעוות, שני קורבנות אדם פוטנציאליים – המשתתפים במעשה: הגבר והאישה. בפועל, אין זה המצב. האישה היא זו המשלמת בחייה. מציאות זו נובעת מגישה פטריארכאלית (ראו שם, עמוד 297). עסקינן בתופעה המשקפת את "ההתנגשות הבלתי נמנעת בין חוקי גאולת הכבוד לחוקי גאולת הדם... בחברה השבטית, כל פגיעה בגבר הפוגע בכבוד האישה, ובכך מחלל את כבוד משפחתה, תגרור אחריה מעגל קסמים של גאולת דם. לכן, למרות שאף החוק השבטי קובע, שהגבר נושא באחריות, ברור שאילו היה החוק מיושם, היו עקרונות גאולת הדם יוצרים מלחמת שבטים בלתי פוסקת. לעומת זאת, חיסולה של אישה על ידי שאר בשרה הוא עניין פנימי פרטי" (שם, עמוד 284). ברי כי אין בכוונתי, במסגרתו של פסק דין זה, אלא להציג אך את קצותיהם של שורשי התופעה.

נדמה כי המקרה דנא מדגים את המתואר לעיל. קשה להשתחרר ממצב חוסר האונים אליו נקלעה המנוחה. היא הבינה היטב את הסכנה האורבת לה וחזתה את סופה הטרגי במילים מפורשות. אולם, חשה שאין לה למי לפנות. פנייתה למשטרה, שניסתה לשכנע אותה להגיש תלונה והציעה לה מקום מקלט, לא הועילה. המערער פיתה אותה להגיע למקום באמתלה שברשותו כסף לו הייתה זקוקה. חייה הפכו להמתנה דרוכה

לקץ. טקס ההמתה – תליית המנוחה על ענף עץ זית – בוצע על ידי קרובי משפחתה: דודיה ואביה.

הניסיון מלמד כי הבנתה של תופעה עבריינית או אפילו ניסיון להבינה – תורמים למאבק בה. מכאן חשיבותו המהותית של העניין. תיק זה אינו מעורר תקווה. ברם, תופעת רצח בשם כבוד המשפחה אינה בגדר חוק טבע שלא ניתן לשנותו.

9. הייתי מציע לחבריי לדחות את הערעור על הכרעת הדין.

ש ו פ ט

המשנה לנשיאה א' ריבלין:

אני מסכים.

המשנה-לנשיאה

השופטת ע' ארבל:

אני מסכימה.

ש ו פ ט

הוחלט כאמור בפסק דינו של השופט נ' הנדל.

ניתן היום, כ"ז באלול התש"ע (6.9.10).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

המשנה-לנשיאה